

Výzkum a studium mezinárodní bezpečnosti v České republice v zrcadle článků publikovaných v Mezinárodních vztazích

OLDŘICH BUREŠ, MIROSLAV MAREŠ, ŠÁRKA WAISOVÁ

The Research and Study of International Security in the Czech Republic: An Analysis of Articles in the Journal *Mezinárodní vztahy*

Abstract: The analysis surveys the evolution of security studies in the Czech Republic after 1990. Firstly, the historical context and institutional development of the discipline are analyzed; afterwards the intellectual tradition of Czech security studies is introduced, and the theories used in the discipline in the Czech Republic are mentioned. The central point of the analysis is the character and content of the articles published in the journal *Mezinárodní vztahy*. We conclude that the research of international security in the Czech Republic is strongly interconnected with the country's executive politics and that *Mezinárodní vztahy* is the central platform for Czech security research.

Key words: Security studies, theories, methodology, Czech Republic, evolution of the discipline.

Cílem předloženého článku je zmapovat a analyzovat vývoj bezpečnostních studií a cívilního výzkumu bezpečnosti a souvisejících témat – konkrétněji témat spojených s konflikty a jejich řešením – v České republice po roce 1990. Bezpečnostní studia se začala formovat v anglosaském prostředí po druhé světové válce jako podobor mezinárodních vztahů. Tento podobor se zabývá výzkumem bezpečnosti a hrozeb ze sociálněvědního pohledu. Nutno však poznamenat, že v souvislosti s proměnou bezpečnostního prostředí nejsou hranice podoboru v současné době jednoznačně definovány. Nezpochybnitelnými tématy bezpečnostních studií jsou konflikty včetně válek, zdroje hrozeb a udržení a zajištění bezpečnosti. Jak ale poznamenávají Krause s Williamsem (1996), bezpečnostní studia, spíše než by studovala bezpečnost, studují nebezpečí a jeho zdroje. V bezpečnostních studiích proto nalezneme i témata jako organizovaný zločin, mezinárodní terorismus, zhoršování životního prostředí jako bezpečnostní hrozbu či bezpečnostní dopady migrace (více k vývoji studia bezpečnosti viz například Buzan – Hansen 2009; Waisová 2005). Současně lze pozorovat, že v posledních dvou dekadách dochází ke sloučení výzkumné agendy mírových studií, řešení konfliktů a bezpečnostních studií, přičemž tato konvergence je pozorovatelná i na stránkách významných časopisů tří zmíněných podoborů (*Security Dialogue*, *International Security*, *Survival*, *Journal of Conflict Resolution*

a *Journal of Peace Studies*). Analyzujeme-li tedy v tomto článku vývoj bezpečnostních studií zaměřených na sociálněvědní výzkum mezinárodní bezpečnosti v České republice, máme na mysli spíše širší pojetí (pod)oboru. Poněvadž obsah myšlenky můžeme rozklíčovat a správně pochopit jen v kontextu akademické debaty a historických podmínek, soustředíme se v tomto textu na české prostředí a jeho specifika, která formovala a formují českou tvář studia a výuky mezinárodní bezpečnosti.

Tento text je strukturován podobně jako další články v tomto speciálním čísle. Nejprve mapujeme institucionální vývoj po roce 1989, tj. které instituce se v České republice zabývají výzkumem a vzděláváním v oblasti bezpečnosti. V druhé části se zabýváme vztahem bezpečnostního výzkumu a politiky. V třetí části článku představujeme intelektuální tradice, z nichž bezpečnostní výzkum v České republice vycházel po roce 1989, a teorie využívané v českém prostředí pro výzkum bezpečnosti v současnosti. V další části článku ukazujeme, kterým tématům byla publikačně věnována pozornost v časopise *Mezinárodní vztahy*. I když tento časopis není jediným prostorem pro publikaci výsledků českého výzkumu mezinárodní bezpečnosti, vzhledem k historii a záběru časopisu jej lze považovat za poměrně reprezentativní publikační platformu. V páté části textu se věnujeme metodologii výzkumu mezinárodní bezpečnosti v České republice. V závěru článku krátce shrnujeme klíčové poznatky o výzkumu a studiu mezinárodní bezpečnosti v České republice v zrcadle článků publikovaných v *Mezinárodních vztazích*.

INSTITUCIONÁLNÍ VÝVOJ: KDE JE ZKOUMÁNA BEZPEČNOST A KDE JI LZE STUDOVAT?

Bezpečnostní výzkum i studium mezinárodní bezpečnosti byly v bývalém Československu do přelomu let 1989 a 1990 nedílnou složkou silně militarizovaného systému, který kontroloval celou společnost za účelem zajištění stability komunistického režimu (spíše než bezpečnosti státu či jeho občanů). Z hlediska soudobého sociálněvědního výzkumu bezpečnosti můžeme proto ve výzkumu na státních institucích identifikovat podřízenost výzkumu otázek mezinárodní bezpečnosti marxisticko-leninské ideologii. Až pád komunismu a vyvázání Československa, respektive České republiky ze sovětského bloku a jeho bezpečnostních institucí otevřely prostor pro transformaci bezpečnostního výzkumu i vzdělávání, které bylo až do roku 1989 součástí autarkického vzdělávacího systému, již od úrovně středních škol odděleného od civilního vzdělávacího systému a určeného takřka výhradně pro příslušníky ozbrojených složek.

Až po roce 1990 se proto vedle resortního bezpečnostního vzdělávání a výzkumu mohlo rovněž začít formovat bezpečnostní vzdělávání a výzkum na civilních institucích, zejména vysokých školách. Tento vývoj byl pozvolný a souvisel zejména s nástupem další generace politologů, která získávala nové poznatky díky postupnému vstřebávání zahraniční odborné literatury a/nebo studijním pobytům na zahraničních univerzitách, především v západní Evropě a v USA. Postupně se tak konstituovala komunita expertů, kteří byli schopni reflektovat v zahraniční odborné debaty a přenášet jejich poznatky do českého prostředí. Jak bude zdůrazněno v další části článku, dostalo se jim v tomto směru i zájmu a podpory ze státní exekutivní sféry. Teprve od druhé poloviny první dekády dvacátého prvního století se však precizuje domácí česká odborná debata o mezinárodním výzkumu bezpečnosti a malá část českých výzkumníků začíná výrazněji pronikat i do mezinárodního vědeckého prostředí. Tento aspekt je doposud stále rozvíjen a souvisí i se zvýšenou vědeckou a akademickou mobilitou v současném světě.

V devadesátých letech a v první dekádě 21. století vzniklo díky výše uvedené postupně odborné profilaci českých bezpečnostních expertů hned několik výzkumných pracovišť, která položila základy moderního pojetí bezpečnostních studií v České republice. Institucionální vývoj civilního výzkumu a studia bezpečnosti proto také dobře demonstruje, jak se vyvíjela česká bezpečnostní studia a jak stoupal zájem o bezpečnostní vzdělávání

i výzkum. Nejen z hlediska České republiky lze klíčové instituce bezpečnostního výzkumu a vzdělávání rozdělit do čtyř skupin:

1. výzkumné ústavy,
2. think-tanky,
3. výzkumná centra působící pod křídly jiné instituce,
4. vysoké školy, konkrétněji některé katedry či jejich oddělení.

Pionýrem civilního bezpečnostního výzkumu byl Ústav mezinárodních vztahů (ÚMV). Práce jeho výzkumníků proto zásadně přispěly i k formování bezpečnostních studií v českém prostředí. Jako instituce zřizovaná Ministerstvem zahraničních věcí ČR prošel ústav po roce 1989 zásadní proměnou. Obměnili se pracovníci i témata, kterými se ústav zabýval. Vývoj českého civilního bezpečnostního výzkumu je proto dobře viditelný nejen na badatelských výstupech pracovníků ÚMV, byť zde byl výběr témat v devadesátých letech ovlivněn požadavky ministerstva zahraničních věcí, i v níže nastíněné proměně obsahu časopisu *Mezinárodní vztahy*.

V devadesátých letech postupně začaly v českém prostředí po vzoru Spojených států amerických a Velké Británie vznikat think-tanky, které se zabývaly výzkumem a vzděláváním spojeným s bezpečností a obranou. Příkladem jsou Asociace pro mezinárodní otázky (založená v roce 1997) a Prague Security Studies Institute (existující od roku 2002), dílčím způsobem se bezpečnostním tématům věnuje také Centrum pro ekonomiku a politiku (založené v roce 1998), Centrum pro studium demokracie a kultury (od roku 1993) a CEVRO – Liberálně-konzervativní akademie (vzniklo v roce 1999). Mezi výzkumná centra působící pod křídly jiné instituce lze zařadit Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity (existuje od roku 1990), Středisko bezpečnostní politiky CESES při Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy (zřízeno v lednu 2005) a Centrum bezpečnostních studií Metropolitní univerzity Praha (existuje od roku 2009).

V současné době jsou však nejvýraznějšími aktéry výzkumu a výuky v oblasti bezpečnostních studií vysoké školy, respektive jednotlivé katedry. Po roce 1990 se etablovala bezpečnostní studia stojící na sociálněvědních přístupech nejprve jako volitelné oborové specializace či certifikačové specializace v oborech jako mezinárodní vztahy, politologie či mezinárodní teritoriální studia. V reakci na zvyšující se zájem uchazečů i veřejné správy o bezpečnostní témata a výchovu odborníků v oblasti bezpečnosti vznikly na mnohých veřejných i soukromých vysokých školách bakalářské či magisterské obory bezpečnostních a strategických studií. Takové obory dnes existují například na Fakultě sociálních věd UK (magisterská bezpečnostní studia), Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity (bakalářská i magisterská bezpečnostní a strategická studia) a nejnověji na Metropolitní univerzitě Praha (bakalářský obor bezpečnost a technologie komunikace).

Vedle sociálněvědně založených bezpečnostních studií existují v českém prostředí i bezpečnostní studia zařazená v jiných studijních programech (dle číselníku KKOVA Akreditační komise ČR), jako je například veřejná správa, ochrana obyvatelstva či bezpečnostně-právní činnost. Jde o obory nazvané „plánování a řízení krizových situací“, „ochrana obyvatelstva“ či „bezpečnostní plánování“. Nicméně jejich přínos sociálněvědnímu výzkumu bezpečnosti je již omezený. Vedle civilních (veřejných i soukromých) vysokých škol lze také „bezpečnost“ nadále studovat v bakalářské, magisterské i doktorské formě na dvou státních vysokých školách – Policejní akademii a Univerzitě obrany – které vznikly v rámci výše popsané transformace resortního bezpečnostního systému (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy 2015). I zde je sociálněvědní výzkum mezinárodní bezpečnosti omezený, s výjimkou institutů zabývajících se strategií na Univerzitě obrany v Brně. Formálně vzato lze nicméně v současné době studovat akreditované bezpečnostní obory na 18 vysokých školách (viz tabulku č. 1).

Celkově lze tedy říci, že v současné době jsou již výzkum a výuka bezpečnosti v českém prostředí plně etablované, byť některá témata zůstávají otevřená. Dosud se zde však neetablovala bezpečnostní studia na doktorské úrovni, občas se debatuje o zřízení vlastní

Tabulka č. 1
Univerzity a vysoké školy s akreditovanými bezpečnostními obory k 1. 7. 2015

Škola/obor	Vojenské obory	Bezpečnostní management a ochrana obyvatelstva	Policejní obory	Sociálněvědní bezpečnostní studia	Technicky a jinak zaměřené bezpečnostní obory
Státní univerzity					
Univerzita obrany	x				
Policejní akademie		x	x		
Veřejné vysoké školy					
Karlova univerzita v Praze	x			x	x
Masarykova univerzita				x	
České vysoké učení technické v Praze					x
Vysoké učení technické v Brně					x
Vysoká škola chemicko-technologická			x		
Technická univerzita v Ostravě		x			
Jihočeská univerzita		x			
Univerzita Tomáše Bati		x			x
Palackého univerzita v Olomouci					x
Univerzita Pardubice					x
Ostravská univerzita					x
Soukromé vysoké školy a univerzity					
CEVRO				x	
Soukromá vysoká škola ekonomických studií					x
Univerzita Jana Amose Komenského				x	
Vysoká škola Karla Engliše		x	x		
Vysoká škola regionálního rozvoje			x		
Metropolitní univerzita Praha					x

Zdroj: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (2015).

odborné společnosti a v neposlední řadě vede odborná komunita diskusi o vyjasnění hranic oboru. Zajímavým podnětem k zasíťování jednotlivých pracovišť zabývajících se bezpečnostním výzkumem byla schůzka zástupců několika pracovišť v Plzni v roce 2006 (Waisová – Kubata 2007). Jednalo se přitom jak o vysokoškolská pracoviště, tak o nezávislé think-tanky (Mareš 2010: 45).

VZTAH BEZPEČNOSTNÍHO VÝZKUMU K POLITICE

Výzkum mezinárodní bezpečnosti byl a je v České republice výrazně propojen i s exekutivní politickou sférou. Z resortního hlediska bylo důležité, že jednotlivá ministerstva měla vlastní výzkumné ústavy zaměřené na bezpečnost. Ústav mezinárodních vztahů fungoval pod ministerstvem zahraničních věcí. Zpracoval i ucelenou výzkumnou zprávu z projektu Bezpečnostní politika České republiky (Janda – Eichler a kol. 1996). V resortu obrany byl založen Institut pro strategická studia Federálního ministerstva obrany (Tůma – Janošec – Procházka 2009: 25), na který se po vzniku samostatné České republiky navázaly obdobné instituce nejprve podléhající přímo ministerstvu, později pak Univerzitě obrany. V současnosti jde o Centrum bezpečnostních a vojenskostrategických studií Univerzity obrany. V rámci ministerstva spravedlnosti fungoval a funguje Institut pro kriminologii a sociální prevenci. V rámci ministerstva vnitra takováto výzkumná instituce neexistovala, nicméně toto ministerstvo rozvinulo grantovou politiku zaměřenou na zadávání projektů k vybraným bezpečnostním tématům civilním akademickým institucím, například o tematice extremismu (Fiala 1998). Ta měla i významný mezinárodní rozměr. Výzkum bezpečnosti se proto po roce 1989 mohl začít rozvíjet i na civilních vysokých školách mimo „silové“ resorty.

Na výzkum mezinárodní bezpečnosti a poptávku po jeho (zejména aplikovatelných) výsledcích měly výrazný vliv i reálné bezpečnostní události a z nich plynoucí politické potřeby. Mezinárodní energetická bezpečnost proto například získala popularitu mezi českými experty ve vazbě na reálné potřeby české exekutivy po plynových krizích. Podobně lze z hlediska vnějších impulsů vnímat jako významné elementy pro vývoj mezinárodních bezpečnostních studií i současnou ukrajinskou a uprchlickou krizi, ačkoliv jejich skutečný vliv bude možné plně zhodnotit až s větším časovým odstupem. Ten však již máme od události z 11. září 2001, a můžeme proto doložit, že výzkum mezinárodního terorismu se v České republice začal výrazněji rozvíjet až v souvislosti s počátkem takzvané války proti terorismu. Podobně jako v dalších státech i česká veřejnost a státní instituce začaly v kontextu boje proti terorismu vnímat bezpečnost a její zajištění jako podstatné téma (srovnej výzkumy veřejného mínění CVVM – například Rezková 2002; Procházková 2007; Červenka 2008). Vláda i armáda reagovaly na teroristické útoky ze září 2001 přijetím nových bezpečnostních dokumentů, opatření i strategií; v roce 2002 vláda schválila Koncepti ochrany obyvatelstva (již v roce 2000 byl přijat zákon o integrovaném záchranném systému reformující civilní obranu a zavádějící systém civilní ochrany), v roce 2003 byla přijata nová Bezpečnostní strategie České republiky, v návaznosti na ni pak vstoupila v roce 2008 v platnost nová Vojenská strategie ČR. V roce 2008 schválila vláda Mezi-resortní koncepci bezpečnostního výzkumu a vývoje ČR do roku 2015 a v návaznosti na to ministerstvo vnitra vydalo a dostalo do gescce Program bezpečnostního výzkumu pro léta 2010 až 2015. Tento program i jeho následovník na léta 2015 až 2020 je vázán na bezpečnostní výzkum v rámci Evropské unie. Bezpečnostní problematika je obsažena i v projektu *Priority 2030: Návrh národních priorit orientovaného výzkumu* (Valášek – Valášková 2015). Je přitom třeba zdůraznit, že tento výzkum bezpečnosti je pouze z malé části zaměřen do sociálněvědní oblasti a do oblasti bezpečnostních studií, mnohem větší část je věnována přírodním a technickým vědám.

Faktický dopad spolupráce expertů z oblasti bezpečnostních studií (a jejich předchůdců) a státní sféry je obtížně ve stručnosti zhodnotit a není to ani cílem tohoto článku. Obecně lze však konstatovat, že řada projektů Ústavu mezinárodních vztahů byla využita

ministerstvem zahraničních věcí při vytváření bezpečnostní politiky; ministerstvo vnitra mělo zájem o poznatky z oblasti extremismu (Fiala 1998); poznatky sociálněvědního bezpečnostního výzkumu se projeví i v předávání českých zkušeností do zahraničí (Mika – Mareš – Fišerová 2011: 12). Přínos bezpečnostní komunity lze demonstrovat i na příkladu vytváření hlavního bezpečnostního dokumentu České republiky – Bezpečnostní strategie ČR. S ohledem na to, že její první verze z roku 1999 byla kritizována za nedostatečné prokonzultování v bezpečnostní komunitě, další verze již procházely různě strukturovanými odbornými debatami s aktivní rolí Ústavu mezinárodních vztahů a dalších výše uvedených výzkumných institucí (Síla 2007: 273).

TRADICE, KONCEPTY A TEORIE

Pokud se týká výzkumu bezpečnostních otázek v pojetí, které alespoň rámcově odpovídá soudobému kontextu bezpečnostních studií, po roce 1989 se v českém prostředí navazovalo na tři základní intelektuální tradice. Za prvé na výzkum bezpečnostních mezinárodních vztahů v prostředí marxismu-leninismu. V této souvislosti je třeba uvést, že na rozdíl od vnitropolitických záležitostí se výzkum mezinárodních vztahů – byť ovlivněn vládnoucí ideologií – mohl rozvíjet již před rokem 1989, a to i na Ústavu mezinárodních vztahů. Další experti díky svému specifickému postavení publikovali práce, do nichž – samozřejmě s kritickým komentářem – přebírali poznatky ze západního výzkumu bezpečnosti. Po roce 1989 pak tyto zkušenosti zužitkovali ve svých dalších publikacích. Příkladem je poradce bývalého federálního předsedy vlády Oskar Krejčí, který v roce 1989 vydal po pobytu v USA knihu *USA a mocenská rovnováha*, v polistopadovém období pak například monografie o mezinárodní politice (Krejčí 1997) či o válce (Krejčí 2010). Druhým předlistopadovým zdrojem tradic při vytváření bezpečnostních studií byli čeští emigranti, kteří se buď navrátili do Česka, anebo ze zahraničí pomáhali při vytváření politologických oborů či renovaci vědeckého výzkumu a výrazně zohledňovali bezpečnostní otázky. V ÚMV se bezpečnostními otázkami intenzivně zabývali dva „reemigrantští“ ředitelé Jiří Valenta a Otto Pick (Handl 2007: 215). Příkladem z mimopražského prostředí může být role Mojmir Povolného při vzniku a činnosti Mezinárodního politologického ústavu na Masarykově univerzitě v Brně (Šanc 2009). Třetí (na rozdíl například od politické filozofie zřejmě nejméně významný) zdroj pak představovaly tradice disentu, který se však na odborné úrovni o mezinárodní bezpečnostní otázky zajímal spíše sporadicky, respektive v kontextu širších politických úvah.

Vzhledem k rozdílnosti výchozích tradic bezpečnostního výzkumu před rokem 1989 není příliš překvapivé, že i po roce 1989 byla pro výzkum mezinárodní bezpečnosti v České republice charakteristická resortní, oborová, regionální, personální, tematická a ideologická fragmentace. Resortní fragmentaci věnujeme pozornost v části o vztahu bezpečnostních studií a politiky. Oborová fragmentace byla způsobena tím, že na výzkum bezpečnosti – fakticky sociálněvědní – se zaměřili i experti z dalších oborů, kteří buď neznali probíhající globální etablování bezpečnostních studií jako podoboru mezinárodních vztahů, respektive politologie, anebo se s ním neztotožňovali. Proto někteří experti podřazovali strategické a bezpečnostní otázky pod vojenskou vědu (Novotný 2005), a v první dekádě nového tisíciletí se dokonce objevily snahy prosadit nový vědní obor sekuritologie (Kříž – Mareš – Suchý 2007, viz dále). Menší překrytí se objevilo s konceptem policejních věd (Porada – Holcr 2011).

Regionální a personální fragmentace byla zapříčiněna zájmem o bezpečnostní otázky na několika institucích po celé České republice, zpravidla jako důsledek postupné profilace jednotlivých expertů na bezpečnostní otázky. Objevovaly se však i *ad hoc* publikační počiny od osob nesvázaných s institucemi v České republice (například Robejšek 1992). Mezi pracovišti existovaly i přechody jednotlivých pracovníků, zvláště poté, co kvůli personálnímu naplnění nebylo místo pro absolventy politologických oborů na původních pracovištích, nebo případně pokud měli tito badatelé vlastní ambice. Je přitom třeba zdůraznit,

že personální přechody mezi jednotlivými pracovišti neznamenal automaticky větší fragmentaci – naopak, díky osobním vazbám se mohly překonávat i meziresortní bariéry (například Jan Eichler přešel ze struktur ministerstva obrany do struktur ministerstva zahraničních věcí a přitom i nadále spolupracoval s Ústavem strategických studií Univerzity obrany, která je v gesci ministerstva obrany). Tematická fragmentace pak byla přirozeným důsledkem regionální i personálního fragmentace i celkového rozvoje oboru. Někdy byla umocněna i výše zmíněnými resortními zájmy, například snahou ministerstva vnitra o spolupráci v oblasti výzkumu extremismu na brněnské politologii.

Ideologická fragmentace je obtížně uchopitelná a popsatelná, fakticky však některé náhledy na globální otázky podmíněné politickým a ideologickým přesvědčením ovlivnily i výzkum bezpečnosti. Veřejné politické orgány a instituce se postupně učily pracovat s poznatky společenskovedního výzkumu bezpečnosti, nicméně tento aspekt v zásadě stále není zcela dořešen k úplné spokojenosti akademické ani státní sféry. V devadesátých letech existovaly různé projekty zadávané jednotlivými resorty. Ministerstvo obrany usilovalo hlavně o výstupy resortních institucí, s nimiž však často nebylo dále pracováno. Určitý nadresortní dopad nicméně měl projekt Česká bezpečnostní terminologie, uskutečněný v Ústavu strategických studií Univerzity obrany bývalým ředitelem Úřadu pro zahraniční styky a informace Petrem Zemanem (Zeman 2002). Ministerstvo zahraničních věcí bylo otevřenější i k zadávání výzkumných projektů mimo resort, například na veřejné vysoké školy (Ústav strategických studií Masarykovy univerzity 2001). Již byla zmíněna partikulární podpora ze strany ministerstva vnitra. Projekty bezpečnostního výzkumu podporoval i úřad vlády, mj. v kontextu českého členství v EU, například projekt *Bezpečné Česko v bezpečné Evropě* (Balabán 2007).

V českém prostředí se v posledních letech také rozpoutala debata týkající se výuky a výzkumu bezpečnosti, jejíž podstatou je otázka, co všechno do výuky a výzkumu bezpečnosti zahrnout. Jak již bylo naznačeno výše, část odborníků se například snaží etablovat nový multiobor sekuritologie, která by zkoumala bezpečnost na všech úrovních různými metodami (srovnej například Janošec 2007). K tomuto vývoji částečně přispěl právě i program *Bezpečnostního výzkumu ministerstva vnitra*, který hovoří o tom, že „výzkum bezpečnosti je všeoborový a zahrnuje rozvoj technologií a metodik, integraci, demonstraci a ověřování technologií a systémů“ (srovnej Ministerstvo vnitra 2008: 7; k debatě o smyslu zavedení sekuritologie srovnej Kříž – Mareš – Suchý 2007). Zároveň však postupně docházelo také k specifické podpoře čistě sociálněvědního bezpečnostního výzkumu, přičemž několik projektů z oblasti bezpečnostních studií podpořila Grantová agentura České republiky. Standardní výzkum mezinárodní bezpečnosti v sociálněvědním prostředí proto nebyl debatou o sekuritologii nijak zásadněji ovlivněn.

Výše uvedené oblasti fragmentace měly rovněž pouze omezený dopad na obsah časopisu *Mezinárodní vztahy*, který byl vázán především na sociálněvědní, respektive politologickou komunitu. Jak detailněji uvádíme v dalších částech tohoto článku a jak je rovněž patrné z grafu č. 1, naprostá většina příspěvků na bezpečnostní témata publikovaných v devadesátých letech 20. století se primárně orientovala na aktuální praktické problémy a výzvy (mezi)národní bezpečnosti. Pouze v devíti příspěvcích lze najít alespoň zmínku o nějaké relevantní teorii či náznav teoretické diskuse. Prvním takovým textem je stať *Předčasné partnerství od Zbigniewa Brzezińskiego* (1994), která nabízí analýzu aktuálních vztahů mezi USA a Ruskem s využitím některých prvků geopolitické teorie. Základní přehled geopolitických teorií pak nabídl o rok později publikovaný článek od Bořka Hnízda (1994), zde se však jedná pouze o přehledné shrnutí poznatků ze zahraniční literatury. Koncept etnicko-národních diasporových společenství je představen v článku Gabriela Sheffera (1995); teorie civilní kontroly armády jsou zmíněny v článku Stanislava Stacha a Štefana Sarvaše (1997); bezpečnostním modelům je věnován článek Vladimíra Kmece a Petera Šelepece (1998) a konceptem multinacionality ve vojenské spolupráci se zabýval článek od Hartmuta Bühla (1998). Konceptu rovnováhy moci se věnovaly dva po sobě

publikované články od Jiřího Šedivého (1998a, b), přičemž druhý z nich kromě přehledu poznatků ze zahraniční literatury poprvé nabídl i autorovu vlastní kritickou diskusi.

Teprve počátkem 21. století se vedle stále převažujících článků zabývajících se bezpečnostními politikami, institucemi a praxí začínají objevovat i první teoreticky orientované texty, které již naplňují stávající požadavky pro zařazení do kategorie stať v *Mezinárodních vztazích* – jde tedy o „*plnohodnotnou teoreticky informovanou empirickou analýzu*“, v níž autor jasně formuluje svá teoretická východiska, definuje použité koncepty a představuje použitou metodologii. Celkem bylo v letech 2000 až 2014 publikováno 40 takovýchto textů, které čtenářům nabídly vhléd do více než dvou desítek různých teorií a konceptů. Navíc bylo v témže období publikováno ještě 16 konzultací, které českému čtenáři přinesly přehled dalších teorií využívaných v zahraniční literatuře ke studiu bezpečnostní problematiky (viz tabulku č. 2).

Tabulka č. 2
Přehled teorií a teoretických konceptů publikovaných v Mezinárodních vztazích (2000–2014)

Rok publikace	Teorie/koncept (autor stati)	Teorie/koncept (autor konzultace)
2000	Clausewitz a strategie vedení válek (M. Howard)	
2000	mezinárodní environmentální režimy (P. Jehlička)	
2000	poststrukturalismus (P. Barša)	—
2001	teorie státní suverenity (L. Keonigová); neo-realismus a postklasický realismus (J. Štěpán)	geopolitika (M. Kupka)
2002	konstruktivismus (J. Šedivý)	—
2003	dynamický konstruktivismus a historický realismus (P. Barša); sekuritizace a kodaňská škola (Š. Waisová); teorie vojensko-civilních vztahů (Z. Kříž); koncept rozdílu mezi schopnostmi a očekáváními (O. Bureš)	—
2004	realismus (T. Karásek)	kodaňská škola (Š. Waisová)
2005	teorie konsociační demokracie (H. Melichar)	—
2006	sekuritizace a kodaňská škola (R. Druláková); dělba a přenos moci v bezpečnostních režimech (J. Karlas); teorie MV a vyhodnocování hrozby globálního terorismu (J. Eichler); geopolitika a realismus (O. Dytrich)	lidská bezpečnost (Š. Waisová)
2007	koncept ropné zbraně (F. Černoch), teorie peacekeepingu (O. Bureš)	civilní mocnost (Z. Kříž)
2008	teorie peacekeepingu (J. Urbanovská); strategie odstrašování (N. Hynek)	regionální bezpečnostní komplex (P. Zelinka)
2009	teoretické modely šíření jaderných zbraní (P. Suchý a P. Vilímek); tranzitní spravedlnost a rekongiliace (K. Šipulová); neoliberalismus (N. Hynek)	nefunkční státy a postkolonialismus (T. Šmída V. Vaďura)

Tabulka č. 2 – pokračování

Rok publikace	Teorie/koncept (autor stati)	Teorie/koncept (autor konzultace)
2010	národní zájem, kognitivní metafory a sekuritizace (N. Hynek a V. Střítecký); kritický konstruktivismus (M. Kalous); bezpečnostní a strategická kultura (J. Eichler)	revoluce ve vojenských záležitostech (T. Kučera)
2011	koncept doprovodných jevů mírových operací OSN (J. Menšíková); liberální mír, kritická teorie a moderní konstruktivismus (T. Dopita); mediace (V. Řehák); aktérství EU (O. Šimon)	jaderná strategie a odstrašení (J. Ludvík)
2012	bezpečnostní vládnutí (Š. Waisová); postkonfliktní rekonstrukce (T. Hoch, V. Kopeček a V. Baar); realismus a revisionismus (J. Došek); tranziční spravedlnost (H. Oberpfalzerová); novinářská objektivita (M. Javorský)	geopolitika (J. Kofroň); kritická teorie a kritický konstruktivismus (T. Dopita); ontologická bezpečnost (M. Varkočková)
2013	jaderné odstrašování (M. Smetana); (neo)realismus, bezpečnostní dilema, odstrašování a vyvažování (L. Kantor); environmentální spolupráce (Š. Waisová)	povstalectví (T. Kaválek)
2014	teoretické modely šíření jaderných zbraní (O. Filipec a J. Hanuliak); environmentální spolupráce (Š. Waisová)	jaderná strategie a odstrašení (J. Ludvík); spravedlivá válka (M. Rigel); bezpečnostní vládnutí (J. Daniel); nexus zločinu a terorismu (T. Šmíd)

Zdroj: Autoři na základě článků publikovaných v *Mezinárodních vztazích* v letech 2000–2014.

Celkově lze teoretické ukotvení článků věnovaných bezpečnostním tématům hodnotit jako pluralitní, neboť i nejčastěji publikované teorie a teoretické koncepty jako geopolitika, (neo)realismus, kritická teorie, konstruktivismus, kodaňská škola či jaderné odstrašování se na stránkách *Mezinárodních vztahů* doposud neobjevily ve více než pěti článcích. Vzhledem k širokému rozptylu publikovaných teorií lze rovněž hovořit o ontologické i epistemologické pluralitě, což ve stále relativně malém českém rybníčku vnímáme jako silnou stránku časopisu. Na druhou stranu je nicméně třeba přiznat, že výsledky specificky teoreticky orientovaného výzkumu již i od českých autorů směřují prioritně do újeji teoreticky a/nebo tematicky profilovaných zahraničních odborných časopisů, jako například *Security Dialogue*, *International Peacekeeping*, *Terrorism and Political Violence*, *Armed Forces and Society* atd. S touto zahraniční konkurencí se *Mezinárodní vztahy* (a podobně ani všechny ostatní v České republice vydávané odborné časopisy v oblasti mezinárodní bezpečnosti) zatím nemohou srovnávat, přičemž kromě užšího profilu zde klíčovou roli hraje i jazykový faktor a (alespoň donekdávna) výrazně vyšší bodové ohodnocení článků s impakt faktorem v RIV. Dle našeho názoru lze však *Mezinárodní vztahy* bezesporu považovat za nejfrekventovanější publikační platformu teoreticky orientovaného bezpečnostního výzkumu publikovaného v českém jazyce.

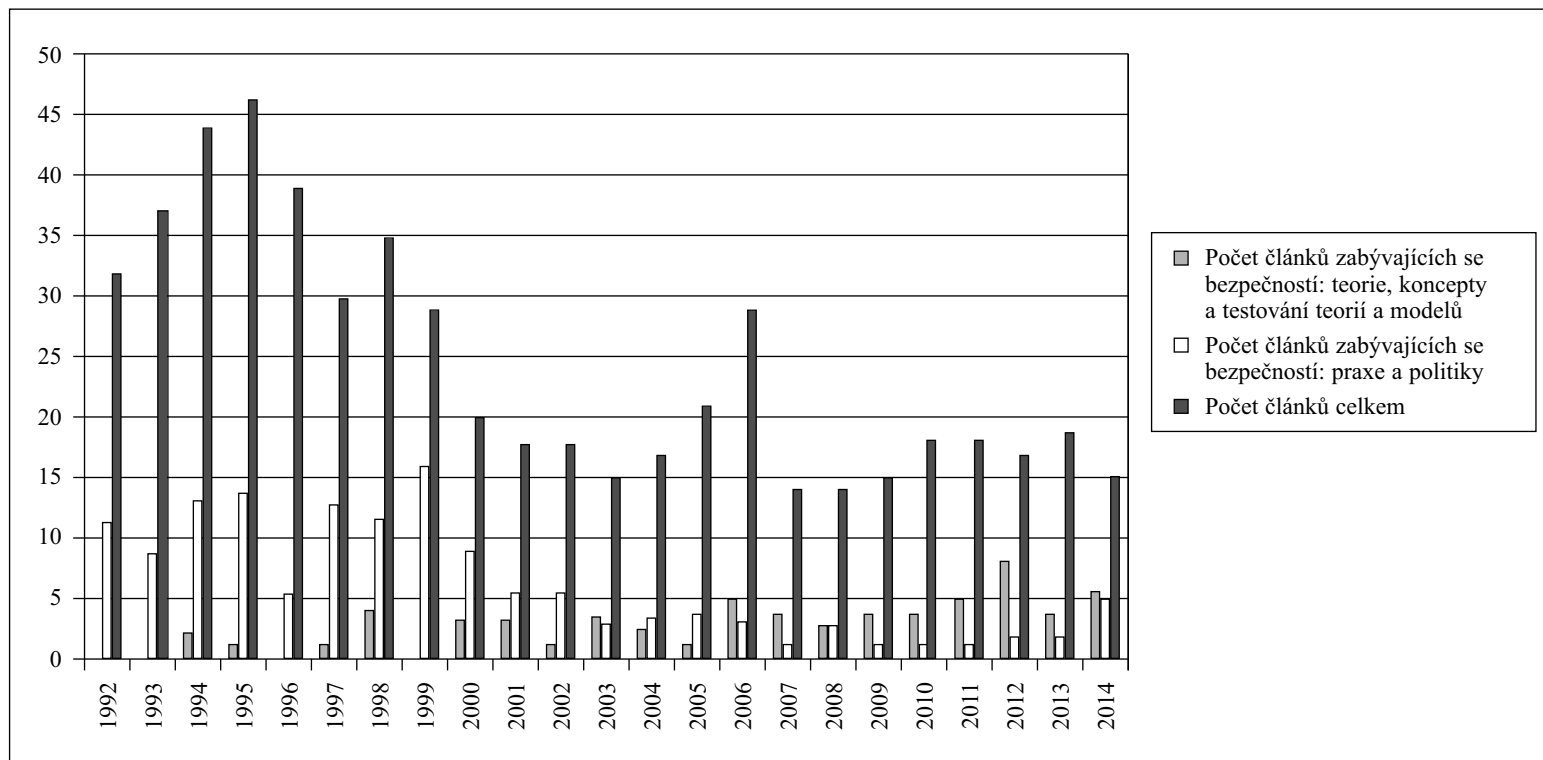
CO SE PSALO V RÁMCI PODOBORU NA STRÁNKÁCH MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ?

Jak již bylo uvedeno, za kolébku českého civilního bezpečnostního výzkumu lze považovat Ústav mezinárodních vztahů a jeho klíčový časopis určený pro české (a slovenské) publikum – *Mezinárodní vztahy*. Vzhledem k záměru tohoto jeho speciálního čísla zde nyní prezentujeme svou analýzu bezpečnostních témat, o nichž se psalo na stránkách časopisu *Mezinárodní vztahy*. Protože v sedmdesátých a osmdesátých letech sloužil časopis zejména k propagaci sovětské a československé zahraniční politiky a ke kritice Západu, analyzovali jsme až období od roku 1992, kdy se radikálně změnila jak témata, tak personální složení redakční rady časopisu a časopis opět začal plnit roli plnohodnotného odborného periodika. Zároveň je však třeba zmínit, že vedle *Mezinárodních vztahů* vycházejí v České republice další odborné časopisy, které publikují články z oblasti civilního bezpečnostního výzkumu, byť ne vždy věnované výhradně problematice mezinárodní bezpečnosti. Kromě časopisů vydávaných jednotlivými fakultami či vysokými školami coby publikační platforma určená primárně pro články zaměstnanců dané fakulty/školy a vedle etablovaných, ale tematickým záběrem širších časopisů jako *Politologický časopis*, *Moderní dějiny* či *Politologická revue* jde o odborné časopisy jako *Bezpečnostní teorie a praxe* (vydáván od roku 1995), *Central European Journal of International and Security Studies* (CEJISS, vydáván od roku 2006), *Obrana a strategie* (OaS, vydáván od roku 2001), *Rexter* (vydáván od roku 2002) a *Vojenské rozhledy* (vydáván v letech 1920 až 1944 a nově od roku 1992).

Pohlédneme-li na vývoj českého bezpečnostního výzkumu perspektivou „toho, co se psalo v časopise *Mezinárodní vztahy*“, vidíme (srovnej graf č. 1 níže), že bezpečnostním tématům byla věnována pozornost soustavně od obnovení časopisu v roce 1992 a že texty týkající se bezpečnostních témat tvoří významný podíl publikovaných článků. Pomíne-li několik speciálních čísel časopisu věnovaných exkluzivně specifickým tématům mezinárodních vztahů, pak pouze ve čtyřech vydáních *Mezinárodních vztahů* čtenáři našli žádný článek s bezpečnostní tematikou (1/2003, 2/2005, 1/2007 a 3/2009). Zároveň se však ve čtyřech číslech časopisu až na jeden článek sešly pouze příspěvky věnované bezpečnostním tématům (1/1998, 2/1999, 1/2000, 1/2001). Ačkoliv je v této souvislosti zajímavé, že všechna čísla *Mezinárodních vztahů* bez článku na bezpečnostní téma vyšla po roce 2001 – tedy v období výše zmíněného zvýšeného zájmu o výzkum bezpečnosti obecně a problematiky terorismu zejména –, lze obecně tvrdit, že autoři zabývající se bezpečnostním výzkumem kontinuálně vnímají časopis *Mezinárodní vztahy* jako relevantní publikační platformu. V této souvislosti stojí za zmínku i fakt, že zejména v první polovině devadesátých let nešlo pouze o české (a v menší míře i slovenské) autory, nýbrž i o značný počet autorů zahraničních, včetně například Williama Wallace (1994) či Zbigniewa Brzezińskiego (1994). Od druhé poloviny devadesátých let však počet článků od zahraničních autorů výrazně klesá a od počátku nového tisíciletí se již neobjevují takřka vůbec, a to nejen v oblasti mezinárodní bezpečnosti. Otázka, kdo publikoval a publikuje v časopise *Mezinárodní vztahy*, by si proto dle našeho názoru zasloužila speciální analýzu, která však jde nad rámec tohoto textu.

Vrátíme-li se k otázce, o čem se konkrétně v *Mezinárodních vztazích* psalo, je na první pohled patrné, že v devadesátých letech zcela dominovaly texty zabývající se bezpečnostními a obrannými politikami, bezpečnostními organizacemi a praxí mezinárodní bezpečnosti. Co se týká konkrétních témat, v první polovině devadesátých let se autoři věnovali zejména bezpečnostním konsekvencím rozpadu východního bloku a sovětské nadvlády nad českou zahraniční politikou (zejména odchodu sovětských vojsk) a novému západnímu směřování České republiky. Mezi další frekventovaná témata patřilo sjednocení Německa a transformace klíčových bezpečnostních organizací, zejména KBSE/OBSE, NATO a OSN. V druhé polovině devadesátých let se záběr textů s bezpečnostní tematikou rozšiřuje zejména o aktuální násilné konflikty a mezinárodněprávní

Graf č. 1
Co a jak se psalo v časopise Mezinárodní vztahy

Zdroj: Archiv časopisu, zpracováno autory.

Poznámka: Do článků jsou řazeny pouze texty, které jsou označeny jako stati a konzultace. Do článků proto nejsou řazeny slovo šéfredaktora, diskuse, téma k diskusi, recenze ani recenzní eseje. V roce 2006 vyšlo mimořádně 5 čísel.

otázky související s jejich řešením. Publikovány byly rovněž články věnované rozšiřování NATO a bezpečnostním implikacím očekávaného vstupu České republiky do NATO a EU. Od konce devadesátých let se navíc vedle článků zabývajících se bezpečnostními politikami, institucemi a praxí začínají objevovat první teoreticky orientované články (viz výše). V novém tisíciletí se již nová témata v českém bezpečnostním výzkumu objevovala podobně jako v evropském a anglosaském výzkumu v souvislosti s novými hrozbami a proměnou bezpečnostního prostředí. Tak se například po roce 2001 objevily na stránkách *Mezinárodních vztahů* články věnované terorismu, pirátství, oslabování státnosti a rozpadu států a v neposlední řadě privatizaci bezpečnosti.

Proměnu tematického záběru českého civilního bezpečnostního výzkumu lze – byť omezeně – demonstrovat i pomocí klíčových slov, jimiž autoři charakterizovali své články. Klíčová slova jsou totiž jednou z několika forem vyjádření obsahu dokumentu pro informační účely, přičemž vynikají stručností, která by měla uživateli umožnit rychlou orientaci v obsahu dokumentu (Veličková 1993). Časopis *Mezinárodní vztahy* je však zavedl až v roce 2004 (pro srovnání například česká Státní vědecká knihovna zavedla klíčová slova již v roce 1993) a doposud stále nemá řízený slovník klíčových slov – samotní autoři článků tedy tvoří klíčová slova a slovní spojení s cílem vystihnout obsah článku, což se jim nicméně ne vždy daří. Při vědomí těchto omezení pohled do archivu časopisu ukazuje, že například klíčové slovo „NATO“ se objevilo v časopise *Mezinárodní vztahy* hned po formálním zavedení klíčových slov v roce 2004 a pak se pak objevovalo i v dalších letech. Podobně častý výskyt lze sledovat od roku 2005 u klíčového slova „terorismus“. Naopak klíčová slova „genocida“, „bezpečnostní dilema“ či „humanitární intervence“ se doposud objevila pouze v jednom z článků publikovaných po roce 2004. Před rokem 2004 lze z analýzy textů publikovaných v *Mezinárodních vztazích* rovněž vysledovat velký počet autorů, kteří se věnovali NATO, pozornost však směřovali i k dalším mezinárodním organizacím v oblasti bezpečnosti, zejména k OBSE a OSN.

METODOLOGIE

Vzhledem k výše uvedené absenci teoretického ukotvení v textech publikovaných v devadesátých letech minulého století není překvapivé, že ani metodologii nevěnovali autoři v této dekádě příliš pozornosti. Autoři sami používali jednoznačně nejčastěji termín analýza, což odpovídá tomu, že se naprostá většina textů tehdy publikovaných v *Mezinárodních vztazích* zaměřovala na praxi. Mnohé texty jsou však i převážně deskriptivní, případně jde o přepis poznatků ze zahraniční literatury za účelem jejího zprostředkování českému čtenáři, který k ní tou dobou stále ještě měl relativně omezený přístup. Pouze u několika historicky orientovaných textů lze vysledovat využití metod historické vědy – například v textu „Karel Kramář na mírové konferenci v Paříži“ od Jaroslava Šauera (1993) a „Jaltská konference a otázka sfér vlivu velmocí v poválečné Evropě“ od Ivana Štrupa (1993). Za zmínku stojí i fakt, že redakce časopisu do kategorie stať dvakrát zařadila i přepisy rozhovorů s předními bezpečnostními experty (s Manfredem Wörnerem – viz Rupnik 1994; a s A. D. Rotfeldem – viz Provozník 1997).

V novém tisíciletí již autoři alespoň v teoreticky ukotvených statích věnují několik řádků použité metodologii, nicméně většinou jde pouze o krátkou charakteristiku případové studie či komparativní metody. Teprve ke konci první dekády 21. století se objevují první statě, jejichž autoři využívají i alternativní metody (nejen bezpečnostního výzkumu (kvalitativní komparativní analýzu, diskurzivní analýzu, *process tracing* atd.), a dokonce jejich vymezení a aplikaci věnují již celé odstavce – viz například „Český diskurz o protiraketové obraně a národní zájem“ od Nika Hynka a Víta Stříteckého (2010), „Kvalitativní komparativní analýza zapojení evropských členů NATO do operací v Afghánistánu“ od Jana Doška (2012) či „Džihádistický diskurz teroristické propagandy na internetu“ od Filipa Fuxy (2013).

Celkově lze tedy říci, že bezpečnostnímu výzkumu publikovanému na stránkách *Mezinárodních vztahů* zcela dominují kvalitativní metody a jejich pluralita je i přes určité oživení v posledních letech relativně omezená.

* * *

V České republice se od roku 1989 postupně etablovala skupina expertů, kteří zde spoluvtvářejí obor bezpečnostních studií. Jejimi hlavními reprezentanty jsou lidé, kteří působili a/nebo působí na různých politologických a areálově zaměřených pracovištích, postupně jej však doplňují i zástupci z dalších oblastí výzkumu a někteří odborníci z vojenského a policejního vědecko-výzkumného prostředí. Výzkum mezinárodní bezpečnosti je v České republice silně provázán s exekutivní politikou, což jej odlišuje od některých dalších oblastí výzkumu mezinárodních vztahů. Poměrně značná (a nejenom resortní) fragmentace bezpečnostního výzkumu se nicméně doposud neprojevila (na rozdíl od situace v USA či v západní Evropě) ve vzniku ideově a/nebo teoreticko-metodologicky profilovaných think-tanků. Výraznější partikulární ukotvení v daném smyslu nelze zatím pozorovat ani u jednotlivých odborných periodik zaměřených na (mezinárodní) bezpečnost.

Transnacionální vazby původní příspěvatelské komunity *Mezinárodních vztahů* přispěly k tomu, že se tento časopis stal klíčovým publikačním pilířem pro výzkumníky mezinárodní bezpečnosti v České republice a současně se problematika mezinárodní bezpečnosti stala zřetelnou tematickou součástí profilu časopisu. Témata související s bezpečností a hrozbami se objevovala v časopise *Mezinárodní vztahy* od roku 1992 pravidelně a v poměrně velké míře. Časem se však výrazně změnila všechny podstatné atributy textů, které v časopise nalezneme. V souvislosti se stabilizací bezpečnostních studií a mezinárodních vztahů v českém prostředí a transformací časopisu *Mezinárodní vztahy* se začaly proměňovat počet a délka publikovaných článků, postupně je otištěno méně článků, ale delších, prezentujících hlubší analýzu. Postupně se také mění struktura článků, přičemž ubývá popisných konzultací a zvyšuje se podíl teoreticky zaměřených a metodologicky dobře zpracovaných studií. Teoretické ukotvení článků věnovaných bezpečnostním tématům je také zejména od počátku 21. století relativně pluralitní ontologicky i epistemologicky, naproti tomu v metodologii jednoznačně stále dominují kvalitativní přístupy. Tematicky se autoři věnují nejen tématům, která jsou specificky česká či středo-evropská, ale i tématům, kterými se zabývají bezpečnostní studia ve světovém kontextu, jako je privatizace bezpečnosti, environmentální hrozby či pirátství. Analýza článků v časopise *Mezinárodní vztahy* rovněž ukazuje, že podobně jako v západním badatelském prostředí i v tom českém se rozšiřuje záběr bezpečnostních studií o témata z mírových studií a řešení konfliktů. Čeští autoři publikují nejen texty týkající se vojenských a politických hrozeb, ale objevují se i články věnující se energetické či environmentální bezpečnosti. Jako referenční objekty se v textech publikovaných v *Mezinárodních vztazích* objevují mezinárodní společenství, stát, lidský jedinec i lidstvo jako takové.

Závěrem lze proto konstatovat, že časopis *Mezinárodní vztahy* sehrál důležitou roli při etablování moderních bezpečnostních studií v českém prostředí. Respektovaná pozice Ústavu mezinárodních vztahů již od devadesátých let umožnila, že tento časopis představoval prestižní publikační platformu především pro tu část politologické komunity, která se zabývá bezpečnostní problematikou. Články z časopisu byly a jsou využívány i ve vysokoškolském prostředí jako studijní literatura v předmětech zabývajících se bezpečností. Naopak složité procesy transformace vojenského a policejního výzkumu mnohdy podstatně zbrzdily pronikání nejnovějších poznatků z akademických bezpečnostních studií do povědomí a tím i praxe těchto silových resortů. Až postupem času se také v českém prostředí etablovala i další periodika specializovaná na bezpečnostní problematiku, která v současné době pomáhají vytvářet „zdravé konkurenční prostředí“ na národní úrovni bezpečnostního výzkumu.

Literatura

- Balabán, Miloš (2007): Úvod. In: Balabán, Miloš et al.: *Bezpečně Česko v bezpečné Evropě*. Praha: Úřad vlády České republiky.
- Brzeziński, Zbigniew (1994): Předčasné partnerství. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 29, No. 2, s. 5–13.
- Bühl, Hartmut (1998): Multinacionalita – nové formování ozbrojených sil v Evropě. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 33, No. 4, s. 1–7.
- Buzan, Barry – Hansen, Lene (2009): *The Evolution of International Security Studies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Černoch, Felix – Královec, Karel (2002): *Personální vývoj v resortu obrany (1990–2001) fakticky a ciferně*. Praha: Ministerstvo obrany ČR.
- Červenka, Jan (2008): Občané o NATO a o obraně země. Tisková zpráva ze dne 12. 3. 2008. Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR.
- Došek, Jan (2012): Kvalitativní komparativní analýza zapojení evropských členů NATO do operací v Afghánistánu. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 47, No. 2, s. 29–56.
- Fiala, Petr (1998): Český politický extremismus a radikalismus z hlediska politikologie. In Fiala, Petr (ed.): *Politický extremismus a radikalismus v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, s. 7–16.
- Fuxa, Filip (2013): Džihádistický diskurz teroristické propagandy na internetu. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 48, No. 2, s. 5–26.
- Handl, Vladimír (2007): Ústav mezinárodních vztahů na přelomu staré a nové éry (jaro 1989 – leden 1998). Rozvoj a internacionalizace analytické činnosti ÚMV. In Drulák, Petr – Kratochvíl, Petr a kol. (eds.): *50 let českého výzkumu mezinárodních vztahů: Od ÚMPE k ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 209–238.
- Hnízdo, Bořek (1994): Základní geopolitické teorie. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 29, No. 4, s. 72–79.
- Hynek, Nik – Strítěcký, Vít (2010): Český diskurz o protiraketové obraně a národní zájem. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 45, No. 1, s. 5–32.
- Janda, Jaroslav – Eichler, Jan a kol. (1998): *Bezpečnostní politika České republiky. Závěrečná zpráva z výzkumného projektu*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Janošec, Josef (2007): Sekuritologie – nauka o bezpečnosti a nebezpečnosti. *Vojenské rozhledy*, Vol. 16, No. 3, s. 3–14.
- Kmec, Vladimír – Šelep, Peter (1998): Bezpečnostné modely 21. storočia v Európe a pozícia Slovenskej republiky v nich. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 33, No. 1, s. 23–38.
- Krause, Keith – Williams, Michael C. (1996): Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods. *Mershon International studies Review*, Vol. 40, No. 2, s. 229–254.
- Krejčí, Oskar (1989): *USA a mocenská rovnováha*. Praha: Svoboda.
- Krejčí, Oskar (1997): *Mezinárodní politika*. Praha: Victoria Publishing.
- Krejčí, Oskar (2010): *Válka*. Praha: Professional Publishing.
- Kříž, Zdeněk – Mareš, Miroslav – Suchý, Petr (2007): Sekuritologie: pavěda, nikoliv metavěda. *Obrana a strategie*, Vol. 7, No. 2, s. 117–124.
- Mareš, Miroslav (2010): Bezpečnostní politika. In: Balík, Stanislav – Cisař, Ondřej – Fiala, Petr (eds.): *Veřejné politiky v České republice v letech 1989–2009*. Brno: Masarykova univerzita, s. 30–72.
- Mika, Otakar Jiří – Mareš, Miroslav – Fišerová, Lenka (2011): Security Education during the Process of Democratization and Internationalization: The Czech Lessons. *Journal of Homeland Security and Emergency Management*, Vol. 8, No 2, s. 1–15.
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (2015): *Akreditované studijní programy vysokých škol*. Praha: MŠMT, nedatováno, [cit. 1. 5. 2015], <<https://aspvs.isacc.msmt.cz/>>.
- Ministerstvo vnitra ČR (2008): *Program bezpečnostního výzkumu České republiky 2010 až 2015*. Praha.
- Novotný, Karel (2005): K místu a úloze vojenské vědy. *Obrana a strategie*, Vol. 5, No. 1, s. 123–136.
- Pernica, Bohuslav (2012): *Profesionální armáda v České republice: prvních pět let*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky.
- Porada, Viktor – Holc, Květoň (2011): *Policejní vědy*. Plzeň: Aleš Čeněk.
- Procházková, Klára (2007): Postoj občanů k NATO. Tisková zpráva ze dne 21. 2. 2007. Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR.
- Provazník, Dušan (1997): Stojíme před novými hrozbami, které politici neberou na vědomí (rozhovor s A. D. Rotfeldem). *Mezinárodní vztahy*, Vol. 32, No. 1, s. 5–11.
- Rezková, Miluše (2002): Veřejnost k obranné strategii ČR a k rozšíření NATO. Tisková zpráva ze dne 22. 11. 2002. Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR.
- Robejšek, Petr (1992): *Obrana bez armády*. Praha: NADAS: AFGH.
- Rupnik, Jacques (1994). Poslední interview Manfreda Wörnera. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 29, No. 4, s. 5–9.
- Sheffer, Gabriel (1995): Etnicko-národní diaspory a bezpečnost. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 30, No. 1, s. 55–65.
- Síla, Jiří (2007): Bezpečnostní strategie a koncepce. In: Potůček, Martin a kol.: *Strategické vládnutí a Česká republika*. Praha: Grada.
- Stach, Stanislava – Sarvaš, Štefan (1997): Demokratická kontrola bezpečnostní politiky a ozbrojených sil. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 32, No. 3, s. 38–49.
- Šanc, David (2009): *Česká politikologie – etablování oboru*. Plzeň: Západočeská univerzita.

- Šauer, Jaroslav (1993): Karel Kramář na mírové konferenci v Paříži. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 28, No. 3, s. 84–92.
- Šedivý, Jiří (1998a): Rovnováha moci – genealogie koncepce. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 28, No. 1, s. 68–80.
- Šedivý, Jiří (1998b): Koncepce rovnováhy moci ve 20. století. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 28, No. 2, s. 66–82.
- Štrup, Ivan (1993): Jaltská konference a otázka sfér vlivu velmocí v poválečné Evropě. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 28, No. 2, s. 63–73.
- Tůma, Miroslav – Janošec, Josef – Procházka, Josef (2009): *Obranná politika Československé a České republiky (1989–2009)*. Praha: Ministerstvo obrany ČR.
- Ústav strategických studií Masarykovy univerzity (2001): *Bezpečnostní strategie vybraných zemí*. Brno: Ústav strategických studií Masarykovy univerzity v Brně.
- Valášek, Jarmil – Valášková, Natálie (2015): Security Research in the Czech Republic. *Science for Population Protection*, Vol. 7, No. 1, s. 1–8.
- Veličková, Helena (1993): Nové selekční jazyky v VKOL – setkání teorie a praxe v systému ISIS. *Knihovní obzor*, No. 3/1992, nestránkováno.
- Waisová, Šárka (2005): *Bezpečnost: Vývoj a proměny konceptu*. Plzeň: Aleš Čeněk.
- Waisová, Šárka – Kubata, Martin (eds., 2007): *Bezpečnostní výzkum v mezioborové perspektivě*. Plzeň: Aleš Čeněk.
- Wallace, William (1994): Evropsko-atlantické bezpečnostní instituce: stav a vyhlídky. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 29, No. 1, s. 21–30.
- Zeman, Petr (2002): Česká bezpečnostní terminologie, její zdroje a stav. In: Zeman, Petr (ed.): *Česká bezpečnostní terminologie*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav – Vojenská akademie v Brně, Ústav strategických studií Vojenské akademie v Brně, s. 7–12.